

JUSTYNA ŻUREK

Katowice

„PRAWDA” – ORGAN PRASOWY STAROKATOLIKÓW NA GÓRNYM ŚLĄSKU

Ogłoszenie na Soborze Watykańskim I dogmatu o nieomyślności papieskiej wywołało sprzeciw wśród niektórych teologów katolickich. Teologowie Uniwersytetu w Monachium, którym przewodniczył ksiądz profesor Joseph Ignaz von Döllinger¹, odmówili podpisania bulli soborowej. 26 sierpnia 1870 roku spotkali się w Norymberdze, gdzie ogłosili deklarację odrzucającą bullę *Pastor aeternus*. Uważali oni, że nowe dogmaty dały początek nowemu Kościołowi, który ma niewiele wspólnego z Kościołem z okresu pierwszego tysiąclecia. Doprowadziło to do powstania Kościoła starokatolickiego².

Na Górnym Śląsku pierwsza gmina starokatolicka powstała w 1871 roku. Jej założycielem był ksiądz Paweł Kamiński. Urodził się on 16 sierpnia 1834 roku w Częstochowie jako nieślubne dziecko Róży Wartenberger, Żydówki z Górnośląska i Bernarda Steinmanna, katolika. W wieku 17 lat został ochrzczony w Piekarach Śląskich. Dzięki poparciu księdza Jana Alojzego Ficka³ dostał się do Rzymu, gdzie w lipcu 1852 roku został przyjęty przez księdza Hieronima Kajsiewicza⁴ do nowicjatu zmartwychwstańców. Świecenia kapłańskie przyjął 26 lutego 1860 roku u Księży Misjonarzy w Warszawie. Brał udział w powstaniu styczniowym, następnie emigrował. W 1867 roku wrócił do kraju. W latach 1869-1870 współpracował z Karolem Miarką⁵. W marcu 1871 roku kupił nieużywany kościół w Katowicach i zorganizował przy nim parafię starokatolicką. 14 kwietnia 1871 roku został suspendowany, a 27 maja ekskomunikowany. W 1876 roku opuścił Górny Śląsk i udał się do Niemiec. Tam został proboszczem parafii starokatolickiej w Koblencji, a następnie w Stühlingen w Badeni oraz w Tingen

¹ Joseph Ignaz von Döllinger (1799-1880) – teolog, profesor Uniwersytetu w Monachium. Wykładał historię Kościoła, egzegezę Nowego Testamentu oraz filozofię. Był przeciwnikiem dogmatu o nieomyślności papieskiej. Uważany jest za duchowego ojca starokatolicyzmu, choć formalnie nigdy nie zerwał z Kościołem katolickim.

² T. Piątek, J. Piątek, *Starokatolicyzm*, Warszawa 1987, s. 25; J. Mandziuk, *Historia Kościoła katolickiego na Śląsku*, t. 3, cz. 2, Warszawa 2008, s. 287.

³ Jan Alojzy Ficek (1790-1862). W 1817 r. przyjął święcenia kapłańskie. W 1826 został proboszczem w Piekarach, gdzie zaangażował się w działalność dobroczynną. W 1844 r. ks. Ficek zainicjował wielką akcję duszpasterską, mającą na celu zwalczanie plagi pijaństwa. Organizował też misje ludowe. J. Chmielewski, *Srodowisko rodzinne i lata młodości ks. Jana Alojzego Ficka*, w: *Ks. Jan A. Ficek i Piekary Śląskie w XIX wieku*, red. J. Wycisło, Katowice 1992, s. 53-70.

⁴ Hieronim Kajsiewicz (1812-1873) – jeden z założycieli Zgromadzenia Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa. Ukończył on studia na wydziale teologicznym w Rzymie, a w 1842 r. wraz z czterema innymi braćmi złożył śluby zakonne, dając początek zgromadzeniu.

⁵ Karol Miarka (1825-1882) – pisarz, publicysta drukarz, działacz społeczny. W latach 1868-1869 redagował czasopismo „Zwiastun Górnoszlązki”, a następnie „Katolika”.

w Górnej Nadrenii. W 1879 roku ożenił się z niemiecką aktorką i miał z nią pięcioro dzieci, które wychował w duchu niemieckim. Zmarł 6 listopada 1907 roku⁶.

Paweł Kamiński od początku 1871 roku zaczął wydawać czasopismo zatytułowane „Prawda”. Założył ponadto klub pod nazwą „Kółko Prawdy”. Zamiar wydawania gazety podjął już we wrześniu 1870 roku, kiedy spotkał się z Wilhelmem Grundmannem i Richardem Holtze⁷, którzy postanowili wspierać go finansowo⁸. Paweł Kamiński sprzeciwiał się pobieraniu przez księży górnośląskich wysokich opłat za usługi kościelne: „Dla zniszczenia podobnych świętokradzkich wynalazków, jak również dla obudzenia w ludzie poczucia szlachetnego i oświeceniu go w sprawie wiary naszej, ale szczególnie dla odrywania go z rąk fanatyzujących go jezuitów, założyłem skromny dzienniczek «Prawdę»”⁹ – pisał w marcu 1871 roku do Józefa Ignacego Kraszewskiego¹⁰.

Na podstawie całego rocznika 1871 „Prawdy” można podjąć próbę charakterystyki tego czasopisma. „Prawda” – w podtytule: „Pismo poświęcone religii i nauce” – ukazywała się raz w tygodniu w piątek. Prenumerata kwartalna na terenie Prus kosztowała 6 srebrnych groszy i 3 fenigi, natomiast w Austrii 36 centów. Ksiądz Paweł Kamiński próbował rozpowszechniać pismo także poza Górnym Śląskiem. Zresztą w liście do Kraszewskiego pisał, że chce, aby jego pismo docierało też do chłopów poznańskich i galicyjskich. Prosił go, aby ten na łamach „Tygodnia” zachęcał do czytania „Prawdy”¹¹.

Pismo składało się z 8 stron i było drukowane przez wydawnictwo Teofila Nowackiego w Mikołowie. Miało charakter religijny. Większość artykułów prawdopodobnie pisał sam Paweł Kamiński. Artykuły nie były podpisywane, dlatego trudno stwierdzić, czy ktoś pisał do jego gazety. W każdym numerze pojawiał się komentarz do Ewangelii na najbliższą niedzielę. W późniejszych numerach pojawiały się również listy czytelników. Na ostatniej stronie redaktor umieszczał wiadomości ze świata religijnego. W gazecie pojawiały się różne artykuły na tematy religijne. Przez kilka pierwszych numerów w gazecie drukowany był artykuł pod tytułem *Praca wobec wiary*. W artykule tym Paweł Kamiński bronił robotników,

⁶ M. Pater, *Kamiński Paweł*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 161-164.

⁷ F. Grundmann, dyrektor generalnego zarządu dóbr magnackiej rodziny Thiele-Winckler. Doprowadził on Katowice do przeobrażenia w wielkie miasto. R. Holtze, zięć F. Grundmanna, był założycielem i członkiem loży masonskiej w Katowicach. Ponadto był działaczem politycznym, należał do partii narodowo-liberalnej. Został nawet posłem do sejmiku pruskiego. Z. Surman, *Ksiądz Paweł Kamiński. Powstanie i upadek ruchu starokatolickiego na Górnym Śląsku*, Acta Universitatis Wratislaviensis. Historia 1971 z. 20, s. 21; R. Holtze, *Miasto Katowice. Studium kulturowo-historyczne*, Katowice 2005, s. 6-8.

⁸ Z. Surman, *Ksiądz Paweł Kamiński...*, s. 20.

⁹ *Listy śląskie do Józefa Ignacego Kraszewskiego z lat 1841-1886*, oprac. J. Pośpiech, Opole 1966, s. 144.

¹⁰ Józef Ignacy Kraszewski (1812-1887) – polski pisarz, publicysta, historyk, działacz społeczny i polityczny. P. Kamiński prowadził w 1871 r. korespondencję z J. I. Kraszewskim, który przebywał wówczas w Dreźnie, gdzie wydawał własne pismo pt. „Tydzień”. Zajął w nim stanowisko zdecydowanie przeciwne nieomyślności papieża. Na łamach swego pisma zamieszczał „Listy soborowe” autorstwa Władysława Kulczyckiego, publicysty skłóconego ze zmartwychwstańcami i Watykanem. Ponadto w „Tygodniu” ukazywała się powieść *Kochajmy się*, która była atakiem na ultramontanistów. W. Danek, *Józef Ignacy Kraszewski – zarys życia i twórczości*, Warszawa 1962, s. 306.

¹¹ *Listy śląskie...*, s. 144.

którzy są bardzo wykorzystywani. Uważał, że praca jest dla człowieka nie tylko źródłem utrzymania, ale i wypełnieniem powołania¹².

Czasopismo kierowano głównie do robotników oraz chłopów. W jednym z numerów redaktor umieścił „rady gospodarskie” dla robotników¹³. W każdym numerze pojawiał się artykuł w formie dialogu Wojciecha i Jacka, czyli dwóch robotników. Od 17 lutego 1871 roku w tygodniku zaczęła być drukowana korespondencja. Przykładem jest list, w którym pewien hutnik skarżył się na trudną sytuację robotników. Pisał, że szczególnie ciężko jest katolikom, a zwłaszcza gdy nie mówią po niemiecku. W odpowiedzi Paweł Kamiński potwierdził, że jego gazeta jest skierowana do robotników i włościan. Prosił też o kolejne listy, które chętnie umieści w gazecie. Twierdził, że nie należy się wstydzić swej wiary ani mowy, bo jedno i drugie jest darem Bożym¹⁴.

W liście do Józefa Ignacego Kraszewskiego z 8 marca 1871 roku Paweł Kamiński pisał, że jego „Prawda” ma na razie 350 czytelników, a ich liczba stale rośnie i wkrótce osiągnie tysiąc¹⁵. W kolejnym liście stwierdził: „Pan Bóg się zdaje pobłogosławił szczupłym pracom moim, bo za pośrednictwem mego pisemka «Prawdy» potrafiłem sobie zjednać włościan i większą część mieszczaństwa tutejszego”¹⁶. Prosił też Kraszewskiego, żeby ten napisał powieść, którą można by wydrukować w „Prawdzie”¹⁷. Nie wiadomo, czy pisarz się na to zgodził. Być może opowiadanie pod tytułem *Prawy sługa*, ukazujące się w gazecie na przełomie listopada i grudnia, jest autorstwa Kraszewskiego. Nie można tego jednak stwierdzić jednoznacznie.

Redaktor „Prawdy” podkreślał, że jego pismo nie będzie zajmowało się sprawami związanymi z polityką, dlatego nie poruszy tematu wyborów, tak jak to robią inne czasopisma kościelne. Redaktor krytykował zarówno środowisko liberalne, jak i konserwatywne. Jego zdaniem, powinno się głosować na „prawdziwych katolików”¹⁸. Paweł Kamiński pisał, że zadaniem „Prawdy” jest i będzie „spojenie umysłu z prawdą Bożą; skierowanie woli ku tej prawdzie i kształcenie serca podług tej prawdy”¹⁹.

W artykule pod tytułem *Jakiej ofiary Bóg od nas wymaga* Paweł Kamiński wyjaśniał, że Bóg nie żąda ofiary pieniężnej, ale chce, abyśmy mu dali swoje serce. Pouczał, że ofiary pieniężne są dobrowolne²⁰. Paweł Kamiński był przeciwny pobieraniu wysokich opłat za usługi kościelne i uważał, że księża nadużywają dobroduszości biednych ludzi. „Biedny robotnik lub chłopiek przekonany, że śpiewana msza święta ma większą wartość przed Bogiem niżeli cicha, okradał dzieci, żonę i samego siebie, ażeby tylko talara księdzu na mszę śpiewaną zanieść” – pisał 8 marca do Józefa Ignacego Kraszewskiego²¹. Problem ten podjął również w swojej gazecie w ramach dialogu dwóch robotników²². W liście do Kraszewskiego Kamiński żalił się: „Przeciw temu zwyczajowi powstałem, lud usłuchał

¹² Prawda, 13 I 1871.

¹³ Prawda, 24 II 1871.

¹⁴ Prawda, 17 II 1871.

¹⁵ *Listy śląskie...*, s. 144.

¹⁶ Tamże, s. 145.

¹⁷ Tamże, s. 148.

¹⁸ Prawda, 24 II 1871.

¹⁹ Prawda, 27 I 1871.

²⁰ Prawda, 13 I 1871.

²¹ *Listy śląskie...*, s. 144.

²² Prawda, 13 I 1871.

nauki mojej, ale za to moi koledzy, gdyby mogli, ogłosiliby mnie kaccerzem, here tykiem itd.”²³. Z „Prawdy” wynika, że księża górnośląscy nie ułatwiali Pawłowi Kamińskiemu rozpowszechniania jego tygodnika, nie zachęcali do czytania tego pisma²⁴. Redaktor „Prawdy” zachęcał kapłanów do współpracy i prosił, aby wysyłali do niego ludowe artykuły. Pisał, że celem jego tygodnika jest „podniesienie ducha ludu prostego do wyższych pojęć i do uczuć szlachetnych”²⁵.

3 lutego 1871 roku Paweł Kamiński w artykule *O nieświadomości religii* zapowiedział, że będzie w swoim tygodniku pisać prosto i zwięźle o tajemnicach wiary, gdyż nieznamość Boga szkodzi katolikom²⁶. W gazecie do końca lutego pojawiały się więc artykuły zatytułowane *Jestże Bóg*, *O doskonałościach Boga* i tym podobne. Natomiast w czasie Wielkiego Postu pojawiał się cykl artykułów *O ranach w Kościele naszym*.

Do połowy kwietnia 1871 roku gazeta nie podejmowała w zasadzie kwestii nieomyślności papieża, nie zdradzała tendencji starokatolickich. Paweł Kamiński bardzo pozytywnie pisał o Piusie IX, nazywając go „najukochańszym” Ojcem Świętym²⁷. W artykule pod tytułem *Kto najwięcej szkodzi Kościołowi* krytykował masonów i liberalów. Uważał także, że występują oni przeciwko Kościołowi, gdyż widzą niezgodę pomiędzy jego członkami. Twierdził, że katolicy powinni się mocno trzymać wiary i tak jak pierwsi chrześcijanie kierować się miłością²⁸.

7 kwietnia w „Prawdzie” pojawiła się informacja o zebraniu biskupów niemieckich w Fuldzie oraz wiadomość, że profesor Joseph Ignaz von Döllinger odmówił uznania dogmatu o nieomyślności papieskiej²⁹. 14 kwietnia pojawiła się informacja, że arcybiskup zabronił trzem księżom profesorom uniwersytetu w Bonn sprawować swych obowiązków kapłańskich, gdyż nie uznali dekretu o nieomyślności papieskiej³⁰. Paweł Kamiński nie wyraził jednak wówczas swojego zdania na ten temat. Była to prawdopodobnie z góry zaplanowana taktyka. W liście do Józefa Ignacego Kraszewskiego już 8 marca pisał, że na początku będzie swoje myśli wyrażać bardzo ostrożnie, a potem stopniowo występować przeciwko wszystkim nadużyciom w Kościele. Już pod koniec marca zakupił podstępem nieużywany budynek kościelny, a do Kraszewskiego pisał, że postanowił założyć gminę starokatolicką i porozumiał się już z księdzem Josephem Hubertem Reinkensem³¹. W kwietniu Paweł Kamiński w swoim tygodniku poinformował, że z powodu swego pisma miał wiele nieprzyjemności³². Pisał też, że „nieprzyjaciele «Prawdy»” chcą przeszkodzić w rozpowszechnianiu tego pisma. Podkreślił, że nie pozwoli na to, bo pragnie pracować z ludem, dlatego nie zgodził się zostać spowiednikiem przy katedrze wrocławskiej³³.

²³ *Listy śląskie...*, s. 144.

²⁴ *Prawda*, 27 I 1871.

²⁵ *Prawda*, 10 II 1871.

²⁶ *Prawda*, 3 II 1871.

²⁷ *Prawda*, 20 I 1871.

²⁸ Tamże.

²⁹ *Prawda*, 7 IV 1871.

³⁰ *Prawda*, 14 IV 1871.

³¹ Joseph Hubert Reinkens (1821-1896). Od 1850 r. pracował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego, gdzie wykładał historię Kościoła, patrologię i dogmatykę. Był przeciwnikiem dogmatu o nieomyślności papieskiej. W 1873 r. został pierwszym biskupem Kościoła starokatolickiego.

³² *Listy śląskie...*, s. 146; *Prawda*, 7 IV 1871.

³³ *Prawda*, 14 IV 1871.

W połowie kwietnia, kiedy Paweł Kamiński został suspendowany przez biskupa Henryka Förstera³⁴, zaczął w swoim tygodniku coraz bardziej występować przeciwko nadużyciom w Kościele, lecz nie atakował wprost Kościoła. 21 kwietnia w „Prawdzie” pojawił się artykuł, w którym Paweł Kamiński wystąpił przeciwko zbieraniu pieniędzy podczas mszy świętej³⁵. W kolejnym numerze artykuł napisany w formie rozmowy dwóch robotników wyjaśniał, że nie zamierza wprowadzać żadnej nowej religii. Z gazety wynika zarazem, że księża występowali przeciwko „Prawdzie”. Paweł Kamiński twierdził, że nie pisze w swojej gazecie nic złego, a jedynie walczy przeciwko nadużyciom: „Ktoż zdolen choć najmniejsze wykroczenie przeciw wierze w «Prawdzie» wynaleźć? – Nadużycia są zdrożnością i bezbożnością, ale nie wiarą, tak jak brak oświaty i fanatyzm są ślepotą i bluźnierstwem, a nie religią i pobożnością”³⁶. W następnym numerze poruszył ten temat w formie dialogu dwóch robotników: „jedni nos nazywają lutrami, drudzy rongianami, inni znowu masonami, a to wszystko dło tego że jo cepami biję co mogę w snopy przesądów i obłudy, i że wy z cystego zboża wiary Chrystusowej zgrabiecie słomę nadużyć i plewy pogańskich zachcianek”³⁷.

W swej gazecie Paweł Kamiński opisywał również spotkania założonego przez siebie „Kółka Prawdy”. Chwalił się, że na pierwsze zebranie, które odbyło się 16 kwietnia, przybyło ponad 100 osób. Odtąd spotkania miały się odbywać co niedzielę. Celem założonego przez redaktora „Prawdy” kółka było: „zaszczepienie i rozkrzewienie prawdziwych cnót chrześcijańskich zwłaszcza w życiu familijnem oraz przysposobienie robotników do zapatrywania się na pracę ze stanowiska nie tylko zarobkowego ale i przemysłowego”³⁸. Paweł Kamiński informował, że na trzecie zebranie „Kółka Prawdy” przybyło ponad 500 uczestników, mimo że niektórzy księża zabraniali ludziom uczestniczyć w spotkaniach kółka, gdyż uważali, że jego założyciel chce wprowadzić nową religię. Redaktor „Prawdy” stwierdził, że to „bezczelne oszustwo”³⁹.

27 maja 1871 roku biskup Henryk Förster ogłosił ekskomunikę Pawła Kamińskiego. Wcześniej jednak kilkakrotnie wzywał go do posłuszeństwa. Paweł Kamiński w swojej gazecie przytoczył „Zdania Ojców Kościoła o wyklęciu” i, powołując się na Orygenesę, chciał dowieść, że nawet gdyby biskup wykluczył go z Kościoła, to nie miałoby to znaczenia: „Życie, nie wyrok od Kościoła odłącza. Kto by więc niesprawiedliwym wyrokiem duchownych przełożonych z kościoła był wykluczony, chociaż postępowaniem i życiem swoim na to nie zasłużył, nie cierpi dla tego niesprawiedliwego wyroku żadnej szkody, ale zostaje synem Kościoła”. Redaktor „Prawdy” dodał, że mimo klątw i złorzeczeń nie odstąpi od wytyczonego sobie celu⁴⁰.

³⁴ Henryk Förster (1800-1881), święcenia kapłańskie otrzymał w 1825 r. Od 1853 r. był biskupem wrocławskim. Uczestniczył w soborze watykańskim I. W czasie kulturkampfu sprzeciwił się ingerencji państwa w obsadę stanowisk kościelnych. Zmarł na wygnaniu. J. Myszor, *Kościół na Górnym Śląsku. Od diecezji wrocławskiej do archidiecezji katowickiej*, Katowice 2009, s. 33.

³⁵ Prawda, 21 IV 1871.

³⁶ Prawda, 28 IV 1871.

³⁷ Prawda, 5 V 1871.

³⁸ Prawda, 21 IV 1871.

³⁹ Prawda, 5 V 1871.

⁴⁰ Prawda, 12 V 1871.

Paweł Kamiński w swoim piśmie – znów w formie dialogu dwóch robotników – krytykował księdza Józefa Michalskiego⁴¹, proboszcza z Lipin, który prawdopodobnie atakował go z ambony. Redaktor „Prawdy” stwierdził, że w ten sposób ksiądz Michalski ściąga na siebie klątwę Boga⁴². Za księdzem Józefem Michalskim wstawił się potem „Katolik”, w tym czasie prowadzący z redaktorem „Prawdy” ostrą polemikę⁴³. Pawła Kamińskiego krytykował wówczas także „Zwiastun Górnoszlązki”, który przedstawił kompromitujące fakty z jego życia⁴⁴. Redaktor „Prawdy” zaprzeczał temu i krytykował „Zwiastun” oraz jego redaktora Teodora Heneczka⁴⁵. Choć nie wymienił jego nazwiska, to można się domyśleć, o kogo chodzi. Paweł Kamiński stwierdził, że redaktor „Zwiastuna” bezwstydnie kłamie⁴⁶. W kolejnych numerach „Prawdy” Paweł Kamiński pisał, że pisma „Zwiastun” i „Katolik” połączyły się w walce przeciwko niemu, a wcześniej rywalizowały ze sobą. Paweł Kamiński umieścił też list pewnego czytelnika, który bronił redaktora „Prawdy”, a Heneczka nazwał „łysym drukarzem” i „pijakiem”⁴⁷.

26 maja Paweł Kamiński umieścił w swojej gazecie obszerny artykuł, krytykując w nim pisma, uważające się za religijne, a w rzeczywistości rzucające obelgi i oszczerstwa na niewinnych ludzi. Nazwał ich „obozem faryzeuszów”. Przedstawił swój życiorys, odpierając w ten sposób ataki ze strony „Katolika” i „Zwiastuna”. Po raz pierwszy poruszył tu sprawę nieomylności papieskiej. Stwierdził, że to, czy papież jest nieomylny, czy nie, to jeszcze nierozstrzygnięta kwestia⁴⁸.

W czerwcu Paweł Kamiński skarżył się Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu, że jego gazeta ma mało czytelników i ledwo pokrywa koszty druku. Prosił go o radę, jak ma dalej redagować pismo. „Księża okropnie przeciwko piśmku memu powstają” – pisał⁴⁹. Pod koniec czerwca w swoim tygodniku bronił się przed atakami ze strony księży oraz prasy śląskiej. Ubolewał i nad tym, że księża mówią wiernym, że jeśli będą czytali „Prawdę”, to nie otrzymają błogosławieństwa od Boga. Informował ponadto, że na spotkaniu „Kółka Prawdy” została ułożona petycja do Otto von Bismarcka, w której poproszono go o opiekę⁵⁰.

Od 7 lipca 1871 roku „Prawda” zaczęła być drukowana w Katowicach przez drukarnię Gottfrieda Siwinny. W kolejnym numerze Paweł Kamiński wyjaśnił, że musiał zmienić wydawcę, gdyż Teofil Nowacki z dnia na dzień odmówił drukowania jego gazety. Był to zapewne skutek wystąpień księży oraz prasy kościelnej przeciwko redaktorowi „Prawdy”. W czerwcu bowiem Teodor Heneczek wyraził żal z powodu tego, że Teofil Nowacki z Mikołowa drukuje tygodnik Pawła Kamińskiego⁵¹.

⁴¹ Józef Michalski (1834-1893), święcenia kapłańskie przyjął w 1863 r. W 1872 r. został mianowany kuratusem parafii w Lipinach, a od 1888 r. jej pierwszym proboszczem. W czasie kulturkampfu współpracował z „Katolikiem”. M. Pater, *Michalski Józef*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa...*, s. 271.

⁴² Prawda, 19 V 1871.

⁴³ Por. Katolik, 27 V 1871; Katolik, 3 VI 1871.

⁴⁴ Por. Zwiastun Górnoszlązki, 4 V 1871.

⁴⁵ Teodor Heneczek (1817-1872), drukarz i wydawca, założył w Piekarach Śląskich pierwszą na Górnym Śląsku polską drukarnię. W latach 1868-1872 wydawał „Zwiastun Górnoszlązki”.

⁴⁶ Prawda, 19 V 1871.

⁴⁷ Prawda, 26 V 1871; Prawda, 2 VI 1871.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ *Listy śląskie...*, s. 150.

⁵⁰ Prawda, 30 VI 1871.

⁵¹ Zwiastun Górnoszlązki, 22 VI 1871.

Redaktor „Prawdy” w kolejnych numerach swojej gazety przez kilka miesięcy zamieszczał artykuł pod tytułem *Rzym i Kościół*, w którym krytykował nieomylność papieską. Uważał, że na soborze watykańskim stwierdzono wyższość papieża nad Pismem Świętym⁵². Wybuch wojny dwa dni po ogłoszeniu dogmatu o nieomylności papieskiej uznał za znak z nieba, że nieomylność papieża nie ma żadnego związku z Kościołem katolickim. W kolejnym artykule pod tytułem *Starzy – i Nowi – Katolicy* bardzo zdecydowanie występował przeciwko nieomylności. Przypomniwał, że Ci biskupi, którzy teraz ekskomunikują przeciwników dogmatu o nieomylności papieskiej, jeszcze niedawno sami sprzeciwiali się jego ogłaszaniu. „Papież i Biskupi odpadli od kościoła, skalawszy wiarę swoją dzi kim i obrzydliwym wyrostkiem nowego artykułu wiary w nieomylność Papieża, którą Papież sam o sobie dnia 18. Lipca 1870 roku ogłosił. Nieomylny! Człowiek nieomylny! Biednemu śmiertelnikowi boskie własności przyznawać, boskie doskonałości udzielać! Na samą tę myśl wzdryga się uczucie chrześcijańskie. Jest to bowiem zaprowadzenie nowego pogaństwa” – pisał⁵³.

Paweł Kamiński zaczął w swojej gazecie nazywać zwolenników nieomylności papieskiej „nowokatolikami”. Natomiast tych, którzy wierni trzymają się tradycji Kościoła sprzed ogłoszenia „nowego” dogmatu, określał jako „starokatolików”⁵⁴. Kolejne numery „Prawdy” poświęcone są prawie w całości krytyce nieomylności papieskiej. Było tak w zasadzie aż do końca roku. W tygodniku Pawła Kamińskiego pojawiały się artykuły o charakterystycznych tytułach, jak *Zdania Biskupów i Arcybiskupów katolickich o nieomylności Papieża czy też 181 Biskupów przeciwko Nieomylności*. Ponadto zamieszczał w „Prawdzie” informacje o ważnych dla starokatolików wydarzeniach. Opisał szczegółowo kongres starokatolików w Monachium i zamieścił uchwały, które na nim podjęto⁵⁵. Publikował także w swojej gazecie informacje dotyczące nowo powstających gmin starokatolickich, na przykład 3 listopada oznajmiał, że w Bawarii powstaje wiele nowych gmin starokatolickich⁵⁶. W ten sposób „Prawda” stała się organem prasowym starokatolików.

29 grudnia 1871 roku Paweł Kamiński zamieścił w swojej gazecie informację o tym, że na jakiś czas wstrzymuje drukowanie „Prawdy”, gdyż chce ją przekształcić w pismo polityczno-religijne, a do tego potrzebuje większych funduszy⁵⁷. Nie wiadomo, na jak długo pismo przestało być wydawane. Prawdopodobnie zaczęło się ponownie ukazywać dopiero w połowie 1872 roku. Wiadomo zaś, że w celu spopularyzowania pisma Paweł Kamiński starał się o dotację władz państwowych. Pisał w tej sprawie do władz w Berlinie, które kontaktowały się z nadprezydentem prowincji we Wrocławiu, aby zdobyć informacje o działalności Pawła Kamińskiego. Władze pruskie chciały wykorzystać pismo w walce przeciwko Kościołowi katolickiemu, nie mogły jednak jawnie udzielić poparcia finansowego Pawłowi Kamińskiemu. Nadprezydent wrocławski porozumiał się więc prywatnie z Pawłem Kamińskim za pośrednictwem hrabiego Bethusy-Huca i przekazał na „Prawdę” dotację pieniężną w wysokości 1500 talarów rocznie. W zamian za to jej redaktor musiał całkowicie podporządkować pismo interesom władz państwowych.

⁵² Prawda, 7 VII 1871.

⁵³ Prawda, 21 VII 1871.

⁵⁴ Prawda, 25 VIII 1871.

⁵⁵ Prawda, 29 IX 1871; Prawda, 6 X 1871.

⁵⁶ Prawda, 3 XI 1871.

⁵⁷ Prawda, 29 XII 1871.

Nadzorowaniem „Prawdy” zajął się historyk Jakub Caro, który w 1873 roku opowiedział się za cofnięciem tajnych dotacji państwowych. Jednak minister Adalbert Falk⁵⁸ przyznał dalsze fundusze na wydawanie „Prawdy”, gdyż uważał, że jest to jedyne pismo propagandy antyklerykalnej na Górnym Śląsku. Pośrednikiem w przekazywaniu Pawłowi Kamińskiemu pieniędzy był hrabia Thiele-Winkler⁵⁹.

Od połowy 1872 roku „Prawda” stała się gazetą dwujęzyczną i nosiła tytuł „Wahrheit – Prawda”⁶⁰. Paweł Kamiński, decydując się na wydawanie tygodnika dwujęzycznego, zapewne chciał uwzględnić potrzeby czytelników polskich i niemieckich. Być może zdecydował się na ten krok z powodu małej liczby abonentów wśród Polaków. Możliwe, że Paweł Kamiński zaczął wydawać swój tygodnik w dwóch językach, bo musiał je podporządkować pomysłem hrabiego Bethusy-Huca, zainteresowanego ruchem niemieckim na Górnym Śląsku. Niestety, nie da się jednoznacznie odpowiedzieć na te pytania. Nie udało się niestety odnaleźć ani jednego numeru „Prawdy” w języku niemieckim. Na podstawie „Katolika” można z kolei stwierdzić, że ukazywała się ona również w języku niemieckim. Korespondent „Katolika” w numerze z marca 1873 roku zaproponował bowiem nazwanie tygodnika Pawła Kamińskiego „Nieprawdą – Unwahrheit”⁶¹.

Z późniejszego okresu zachował się tylko jeden egzemplarz „Prawdy” z 2 stycznia 1874 roku. Na jego podstawie można spróbować przedstawić specyfikę czasopisma w tamtym okresie. „Prawda” zmieniła podtytuł na „Tygodnik kultury historycznej dla oświaty ludu”. Jak informuje nas strona tytułowa, gazeta ukazywała się raz w tygodniu w piątek i kosztowała 7,5 srebrnych groszy. Składała się z 4 stron i była drukowana przez Erdmana Raabego w Opolu. Przedstawiała wiadomości ważne dla całego starokatolicyzmu, między innymi list pasterski biskupa Reinkensa z 14 grudnia 1873 roku, w którym odpiera on zarzuty papieża Piusa IX dotyczące wiarygodności prawnej starokatolicyzmu, wierności doktrynie teologicznej oraz prześladowaniu Ojca Świętego i rzymskiego katolicyzmu. W artykule pod tytułem *Zawezwanie do byłych moich współkapłanów kolegów* Paweł Kamiński zwracał się z apelem do księży, aby służyli oni prawdzie i nie atakowali starokatolików: „Dosyć już padło oszczerstw i złorzeczeń, pokażcie teraz przez dowody rozumne, że się na prawdzie chrześcijańskiej opieracie i we wierze św. katolickiej trwacie”⁶². Ponadto w gazecie tej pojawiały się wiadomości z prowincji. W „Prawdzie” brakowało już komentarza do niedzielnej Ewangelii, nie było tam także charakterystycznych artykułów w formie rozmowy dwóch robotników, jakie przygotowywano w 1871 roku.

Mimo poparcia władz państwowych liczba prenumerat czasopisma nieustannie malała: z 2500 egzemplarzy w 1871 roku do 1000 egzemplarzy w 1873 roku. W 1876 roku „Prawdę” drukowano w nakładzie 460 egzemplarzy, z czego 300

⁵⁸ Adalbert Falk – pruski polityk i prawnik. W 1872 r. stanął na czele Ministerstwa Wyznań i Oświecenia Publicznego.

⁵⁹ M. Pater, *Kamiński Paweł...*, s. 163-164.

⁶⁰ C. Lechnicki, *Kamiński Paweł*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 11, red. E. Roztworowski, Wrocław 1965, s. 159.

⁶¹ *Katolik*, 19 III 1874.

⁶² *Prawda*, 2 I 1874; K. Biliński, *Prawda księdza Pawła Kamińskiego*, w: *Z dziejów i dorobku polskiego i niemieckiego czasopiśmiennictwa na Śląsku*, red. W. Hendzel, J. Pośpiech, Opole 2006, s. 13-18.

rozdawano bezpłatnie⁶³. Po odejściu Pawła Kamińskiego z Katowic w 1876 roku „Prawdę” wydawał Bernhard Colbert jeszcze do końca 1877 roku⁶⁴.

„Prawda” redagowana przez Pawła Kamińskiego miała być pismem religijnym, skierowanym do robotników i chłopów. Już sam tytuł zachęcał do czytania tygodnika. Paweł Kamiński pisał bardzo przystępnym językiem. Dobrym pomysłem były artykuły w formie rozmowy dwóch robotników. Taka forma przekazu z pewnością docierała do prostych ludzi, dzięki czemu redaktor „Prawdy” zyskiwał zwolenników. Paweł Kamiński bronił interesów robotników i występował przeciwko nadużyciom w Kościele. Długo też nie występował wprost przeciwko nieomyślności papieskiej. Z czasem jednak „Prawda” stała się organem prasowym gminy starokatolickiej w Katowicach. Zwalczanie redaktora „Prawdy” przez księży oraz przez prasę katolicką sprawiło, że gazeta traciła czytelników. Kiedy Paweł Kamiński zaczął otrzymywać od władz pruskich pieniądze na rozpowszechnianie pisma, musiał je podporządkować ich oczekiwaniom. Proniemieckie stanowisko „Prawdy” jeszcze bardziej zraziło czytelników. Wraz z osłabnięciem popularności czasopisma, władze nie chciały się już angażować w jego popieranie, gdyż nie spełniło ono ich oczekiwań. To wszystko doprowadziło do upadku pisma.

---

⁶³ M. Pater, *Kamiński Paweł...*, s. 164.

⁶⁴ G. Hoffmann, *Historia miasta Katowice*, Katowice 2003, s. 142-143.